

мер, нормe предвиђене члановима 28 и 84 основног закона о браку или чланом 3, ст. 5, закона о привредним судовима и друге нормe истог карактера. Ове нормe у савременим правним системима још увек су у законским текстовима малобројне. Поред тога, не постоји ни једно опште, законским текстом предвиђено правило којим би био прихваћен један одређени систем, као што је то случај са „грађанским правима странаца“ у правним системима појединих држава. Међутим, постојање релативно малобројних правних правила, којима законодавац једне земље одређује поводом чега међусобно домаћа лица (и физичка и правна) могу ступати у грађанско-правне односе са страним елементом и постојање релативно бројних оквирних норми у савременим условима, само указује на то да се интервенција државе (социјалистичке — из разлога планирања привреде и потреба изградње социјализма, капиталистичке — из разлога покушаја ублажавања противречности капитализма) у овом погледу врши већим делом на унутрашњем јавноправном или међународном јавноправном, него на међународном приватноправном терену.

На основу свега напред изложеног, а поводом предлога наших аутора за проширење обима ове гране права у савременим условима, намеће се закључак да постоје не само едукативно-дидактички него и правно-теориски разлози за његово проширење и то у том смислу што у састав ове правне гране могу бити укључене, поред норми о „сукобу закона“ и нормe о „сукобу јурисдикција“, „грађанским правима странаца“ и „грађанским правима домаћих држављана да могу ступати у грађанскоправне односе са страним елементом“, од којих се само ова последња, на савременом ступњу развитка друштва, појављује као нова. Самим тиме, и тврдња о међународном приватном праву као правном „конгломерату“ показује се као правнотеориски неоснована.

Поред овог закључка, намеће се и други закључак правнотеориског карактера да су у оквиру једне гране права могућа правна кретања у виду укључења посебних правних целина, које се јављају на одређеном ступњу друштвеног развитка, а да се при томе не наруши њен правнотеориски аспект и јединство, стечено још у времену издвајања ове гране права, као посебне научне правне дисциплине.

Др. Михаило Јездић

ПСИХИЧКЕ ПОВРЕДЕ

I. — Повређивање душе, психе, психичког устројства и конкретне психичке констелације може бити причињено психичким дејством и повредама органа.

Повређивање органа поред соматских последица може имати и психичке последице, почев од привременог субакутног шока па све до трајних психопатолошких стања.

Повређивање органа може настати механичким средствима са психичким последицама као при потресу мозга, — асфиктичним повредама с последичном ретроградном амнезијом, — нутритивним повредама с после-

дичном неурозом, — физичким, хемиским и микробиотичним повредама с последичним патопсихичким реакцијама.

На овоме месту интересују нас само: *психичке повреде причињене психичким дејством.*

Психичка повреда, trauma psychica, је поремећај или оштећење здравља, причињена психичким или психофизичким дејством (душевним потребом, односно душевним мучењем) или повредама организма.

Оштећење здравља може се испољити претежно као поремећај односно оштећење телесног или као поремећај односно оштећење душевног здравља. Према томе:

1. *Психичке повреде тела* су несмртна или смртна телесна поремећења односно оштећења, која су настала психичким дејством (потресом односно мучењем), а испољила се претежно соматски.

2. *Психичке повреде психе* су несмртна душевна поремећења односно оштећења, која су настала психичким дејством (потресом односно мучењем), а испољила се претежно психички.

Такође је од значаја, да:

3. *Психички потрес* представља акутни поремећај емоционално-афективне равнотеже с краткотрајним или дуготрајним последицама у интелектуалним функцијама и у вегетативном неуроендокриној систему, — а

4. *Психичко мучење* представља хронично ремећење емоционално-афективне равнотеже с дејством на интелектуалне функције и вегетативни неуроендокрини систем, а с дуготрајним психосоматским последицама, каткад непоправљивим.

5. *Поремећај емоционално-афективне равнотеже* настаје акутно при јаким афектима страха (ужасавања, препасти, самртног страха, панике), љутње (јарости, срџбе), жалости (очајања) и радости (усхићености), а и хронично при напетости и у ишчекивању непријатног афекта.

6. *Време* протекло од причињења психичке повреде до психофизичке реакције на исту, може бити кратко (као у случају психичких потреса) или релативно дуго, али се објективно може утврдити континуитет као и постојање реактивног интрапсихичког процеса повређенога током тог времена

II. — *Психичке повреде тела* проузрокују чешће погоршања нагриженог телесног здравља, а у ређим случајевима смрт.

Тако, душевни потрес може погоршати патолошко стање кардио-васкуларног система (срчаних болесника, атеросклеротичара, пацијената с оштећеним можданим крвним судовима, итд.) или болесних од Базедовљевог болести, од тешке плућне туберкулозе и др., или може произвести и побачај односно превремени порођај.

Психичко мучење нарочито погоршава телесно здравље код болесних од високог крвног притиска (*hypertensio arterialis*), од патолошког метаболизма штитасте жлезде, од „шећерне болести“, од јетрењих болести и других обољења ендокриног и неуровегетативног апарата.

Смртни случајеви су најчешћи код пацијената с болесним срчаним мишићем или срчаним односно можданим артеријама („срчана кап“, „мождана кап“).

Из реченог произилази да смрт наступила непосредно после психичког инсульта не настаје једино услед психичке повреде, већ је психичка повреда повод и један од услова, чији је временски стицај с осталим органским узроцима проузроковао (најчешће) напрасну смрт.

При процењивању психичких повреда тела, а нарочито последица истих, потребно је увек узети у обзир и могућности *симулације* а још чешће *агравације* (преувеличавања постојећих, али мање значајних, психо-физичких тегоба) повређенога.

III. — *Психичке повреде душе*. — А. — Последице психичких потреса могу бити:

1. Физиолошки или патолошки *афект* с *реактивном делатношћу*. Најчешће је то патолошки афект страха, љутње и жалости. У патолошком афекту долази до сужавања свесности. Реактивна делатност се испољава у нечињењу (спутаности, укочености) или у чињењу, најчешће у афективним одн. у импулсивним или нагонским покретима и радњама. Те радње могу бити и кривична дела, као на пример, „убиство на мах“.

Можемо напоменути да се:

а) *Патолошки афект страха* испољава као: препаст, самртни страх и паника.

Препаст претставља патолошки афект страха јаког интензитета проузрокован изненадним угрожавањем сопственог или туђега добра, при чему у поремећеној свесности настаје најпре кочење интелектуалних функција и моторна непокретљивост (*akinesis*), а следује низ одбранбених реакција у виду инстинктивних, нагонских или импулсивних покрета, најчешће самоспасавања. — Душевно стање особе у афективном стању „препасти“ одговара „привременом душевном поремећењу“ у смислу чл. 6 Кривичног законика.

Самртни страх претставља навалу емоција страха претстојеће смрти, који је проузрокован: наглим поремећењем срчаног рада, онемогућењем дисања, акутним поремећењем места или грађе трбушних органа, губитком екстремитета или неочекиваним последицама поремећеног рада вегетативних нервних центара. — Форензични значај „самртног страха“ је углавном грађанскоправни; акутно оболели може бити преварен или олако присиљен на распоређивање своје заоставштине онако како то није мислио ни желео да учини.

Паника претставља патолошки ефект страха јаког интензитета, проузрокован нагло психичком индукцијом предочене односно претпостављене неотклониве животне опасности, због чега, у промењеној свесности паничар (најчешће као део индиковане групе људи) чини инстинктивне, нагонске или импулсивне покрете (безобзирног, безглавог) самоспасавања. — Паника одговара препасту у смислу чл. 6 Кривичног законика.

б) *Патолошки афект гнева* испољава се као јарост.

Јарост (разјареност, помахниталост, разбешеност) је патолошки афект гнева изазван навалом осећања нанесеног или претстојећег (физичког или душевног) зла, што проузрокује кочење интелектуалних а надражај моторних функција, те се испољава у агресивним односно одбранбеним импулсивним или нагонским покретима. — Душевно стање особе у

патолошком афекту „јарости“ одговара „привременом душевном поремећењу“ у смислу чл. 6 Кривичног законика.

в) Патолошки афект жалости испољава се као очајање.

Очајање (унесрећеност, безнадежност) је патолошки афект жалости јаког интензитета, изазван наглим проживљавањем неочекиваног психичког бола, односно доживљавањем наступајуће катастрофе, са присилном помисли сопствене немоћи или опште немогућности да се отклони узрок жалости, због чега настаје кочење психофизичких функција или бекство од самог себе (најчешће у самоубиство). — Душевно стање особе у патолошком афекту „очајања“ одговара „привременом душевном поремећењу“ у смислу чл. 6 Кривичног законика.

Један пример последице психичког потреса износимо: Марица Н. средовечна здрава жена претрпела је психички потрес спазивши на пољидици једне улице како се једна жена оклизнула и пала, а дете ношено у наручју главом је ударило у залеђени ивичњак тако да му се „просу мозак“. Вратила се узбуђена својој кући и — забранивши својој деци сваки излазак из куће — легла у постељу и допала у грозничаво стање.

2. *Реактивно патопсихичко стање* изазвано психичким потресом може бити краткотрајно или дуготрајно; афективно стање је комбиновано и подржавано разноврсним паранончним идејама (прогонства, мегаломаније, микроманије и сл.), које реткокад сасвим ишчезавају или, доводе до самоубиства, чешће пак трансформишу се у идеје освете.

Други пример (*Kehrer-ов*): У дому неког удружења једна девојчица позвала је две госпође (прве на које је наишла) да дођу у клозет. Када су отвориле врата затекли су једну жену како нахерено седи са забоденим ножем у груди, самоубицу, мртву. На овај приказ прва госпођа је остала мирна, друга пак започела је нарицати. Прва смирена, пријавила је и догађај, а следећег дана, неупадљивог понашања све до доласка домаћег снабдевача меснатих намирница, од једном крајње узбуђена и збуњена затражила је од њега нож. — И од тог доба, боји се да остане сама у туђој кући; препуштена усамљености постаје узнемирена и, ма у чији клозет да иде, мора је неко пратити.

3. *Настајање неурозе*. Психичку трауму покушава повређена особа да потисне у заборав, у подсвест (најчешће због немоћи или немогућности да узврати причиниоцу повређивања), али се потиснута психичка траума повремено и под извесним околностима навраћа у свесност те се испољава у неуротичним реакцијама управљеним према себи, према учиниоцу повређивања или чак према другим особама, које су несвесно замењене с повредоцем.

4. Психички потрес у ретким случајевима може произвести *манифестацију латентног (прикривеног) душевног обољења*. Тако например: експлозија, пожар, бомбардовање и сл. може манифестовати латентну шизофренију.

В. — Последице психичких мучења (мрцварења, секирација) могу бити:

1. *Настајање психопатских особина*, тј. особина раздражљивог, депресивног, схизондног, парафреног или самонесигурног психопате, које се могу испољити у редовном животу, а нарочито у ванредним приликама, било активном делатношћу било пасивним држањем и понашањем. — Овакве случајеве настајања психопатских особина налазимо код деце и малолетника; код одраслих пак, говоримо о промени карактерних особина.

2. *Реактивно патопсихичко стање* може бити изазвано не само психичким потресом него и психичким мучењем. То се може одразити и необичним понашањем односно ненормалним поступањем према околини или према себи.

а) Необично понашање према околини огледа се у мизантропији, у мржњи своје околине, у осветољубивим пакостима, у притајеним односно прикривеним штетама нанесеним причиниоцу психичког мучења или невиним људима.

б) Ненормално поступање према себи као последица психичког мучења може се испољити у покушајима самоубиства. — Каткад психичка мучења претстављају „навођење на самоубиство“. Код сваког навођења на самоубиство од важности је проценити како „психичко мучење“ тако и психичко односно, психопатолошко устројство наведеног на самоубиство.

3. *Настајање неуроза* може бити као и после претпрљеног психичког потреса, још чешће је то „бекство у болест“ због немогућности да се на трајне (односно учестане) психичке инсулте одговори целисходно или равномерно.

4. Један облик „бекства у болест“ одраслих је и спасавање од интрапсихичких сукоба (насталих неадаптацијом свог психичког устројства на спољашња психичка мучења) подавањем наркоманским средствима (алкохолу и опојним дрогама).

5. *Настајање сексуалних психопатских особина*, тј. садистичких или масохистичких особина најчешће је последица психичког и психофизичког мучења деце и малолетника.

6. *Манифестација латентног душевног обољења* је нешто чешћа последица психичког мучења (мрцварења). И у овом случају манифестују се најчешће разни облици схизофреније.

За настајање реактивног патопсихичког стања, неуроза и, за манифестацију латентних психоза, адекватно психичком мучењу, може бити узрок и у учестаним негативним сугестијама и нестручном хипнотисању.

Пример последице психичког мучења: За време отсуства мужа, двојица маскираних провалили су у усамљену кућу ради пљачке, али при томе су и силовали домаћицу. Ухваћени су и осуђени, између осталог и на новчану оштету. Муж је сваког дана о ручку, стављао новац добивен као оштету на трпезу не говорећи ништа. Ово психичко мучење домаћица је издржала само неколико недеља, а немајући блиске родбине, и не сналазећи се, покушала је самоубиство.

IV. — *Психичке повреде и способност за рад.* — 1. Психички потреси могу проузроковати краткотрајну неспособност за рад или дуготрајну умањену радну способност; у случајевима манифестације латентног душевног обољења може настати и инвалидност.

2. Психичка мучења могу проузроковати дуготрајну умањену радну способност, неспособност за дотадашњу врсту професије и потребу за пре-квалификацију занимања; у тешким случајевима психичких аберација про-узрокују неспособност за привређивање.

Пример професионалне привремене неспособности: Новопостав-љена млада учитељица (1938) у забаченом селу имала је доста да пешачи од свог стана до школе. Једног дана на усамљеном месту су-срео је раздражен сексуални психопат и претећи ножем, цепајући јој одећу, присилио је да му мастурбира до полуционизма. — Једно, причињена психичка повреда, друго, брбљање у селу о догађају, оне-могућили су је за сваки рад у том селу. — Изненађење је само то што су надлежне власти тек после опирања одобриле њен премештај на друго место службовања.

V. — *Урачуњљивост психички повређених.* — 1. Психички *потреси* уколико су изазвали *патолошки афект* страха (препасти, самртног страха, панике), гнева (јарости) и жалости (очајања) одговарају „привременом душевном поремећењу“, те и кривична дела учињена у таквом психичком стању извршена су у смислу чл. 6, ст. 1 и 2, Кривичног законика.

2. Психички *потреси* и психичко *мучење* могу изазвати *реактивно па-топсихичко стање* у коме се могу развити превалентне или чак сумануте идеје (односа, прогањања, ниподаштавања, сагрешења, обештећења и слич-них). Овакве патолошке идеје могу утицати на расуђивање, те у критич-ном времену битно смањити схватање значаја свог дела (чињења односно нечињења) односно могућност управљања својим поступцима. Разумљиво је да сваки овакав случај захтева подробну психопатолошко-криминолошку анализу.

3. Психички *потрес* или психичко *мучење* може произвести и *неурозу*. Последице исте од значаја су за измену психичких карактерних особина повређенога, за његову радну способност и професионалну способност за рад, али не нарочито за кривичну одговорност.

4. Кривична одговорност особа код којих је психичка *повреда* изазвала *манифестацију латентног душевног обољења*, процењује се по чл. 6 Кривичног законика.

VI. — *Психичке повреде у Кривичном законнику.* — 1. *Изрази и на-зиви* којим се у Кривичном законнику обележавају психичке повреде (пси-хички *потреси* и психичка *мучења*) као и последице психичких повреда, различити су.

Једно су називи за средства и начине којим се могу проузроковати психички *потреси* и психичка *мучења*, а друго су изрази који означају настала нарушења здравља. Тако на пример:

а) Психичке повреде могу се произвести: силом или озбиљном прет-њом — чл. 149, 151; јаком раздраженошћу или препашћу — чл. 11; зло-стављањем — чл. 196, 333; мучењем, нечовечним поступањем — чл. 125, 126, 127; великом патњом — чл. 125, 126, 127; суровим поступањем — чл. 131; суровим или нечовечним поступањем — чл. 139;

б) Последице могу бити претежно физичке (соматске) као што исти-че чл. 141 и 142 „телесне повреде“ или су психофизичке, кад се говори

о „повреди“ или „нарушењу здравља“ или најзад наглашава се нарушење „душевног здравља“. Тако постоје изрази: опасност за (психофизичко) здравље — чл. 146, 167, 168, 206; шkodљивост за здравље — чл. 210, 211; повреда здравља — чл. 125, 126, 127; трајно односно тешко нарушење здравља — чл. 141, 145, 146, 150, 197а, 212; и, најзад, тешко нарушење душевног здравља — чл. 124, 141.

2. *Последице нарушења душевног здравља* могу бити: краткотрајне (привремене) лаке или тешке, као и дуготрајне (трајне) лаке или тешке.

С правно-медицинског гледишта последице нарушења душевног здравља садржински означавају следеће душевне ненормалности:

а) *Краткотрајно (привремено) лако нарушење душевног здравља* претставља проузроковање душевне ненормалности психофизичким повредама, које престаје спонтано односно симптоматичним лечењем или с излечењем телесне повреде.

Краткотрајна лака нарушења душевног здравља су например: физиолошки афекти и поједина реактивна патопсихичка стања. — Налазимо их у Кривичном законнику у чл. 149, 151, 210, 211, 333.

б) *Краткотрајно тешко нарушење душевног здравља* претставља проузроковање душевне ненормалности психофизичким повредама, које може произвести привремену неспособност за рад и које престају тек савременим лечењем.

Краткотрајна тешка нарушења душевног здравља су например: патолошки афекти и поједина реактивна патопсихичка стања. — Налазимо их у Кривичном законнику у чл. 11, 125, 126, 127, 131, 139, 141, 146, 149, 151, 167, 168, 197а, 206, 210, 211, 333.

в) *Дуготрајно лако нарушење душевног здравља* претставља проузроковање душевне ненормалности психофизичким повредама, које може произвести умањену способност за рад или професионалну неспособност за рад, односно потребу преквалификације занимања, а ишчезава симптоматичним или савременим лечењем.

Дуготрајна лака нарушења душевног здравља су например: поједина реактивна патопсихичка стања, настале неурозе, настале психопатске особине. — Налазимо их у Кривичном законнику у чл. 125, 126, 127, 131, 139, 149, 151, 167, 168, 196, 206, 210, 211, 333.

г) *Дуготрајно тешко нарушење душевног здравља* претставља проузроковање душевне ненормалности психофизичким повредама, које и поред савременог лечења не може оспособити повређенога за рад у својој професији, односно чија неспособност за рад и поред савременог лечења износи преко 75%.

Дуготрајна тешка нарушења душевног здравља су например: поједина реактивна патопсихичка стања и, психофизичким повредама настали патопсихички процеси и патопсихичка стања (као што су например комоционе психозе, посттрауматична епилепсија и деменција и сл.). — Налазимо их у Кривичном законнику у чл. 124, 125, 126, 127, 139, 141, 145, 146, 150, 167, 168, 196, 197а, 206, 212.